

Jarosław Matysiak
Katarzyna Banaś
(Poznań)

**MATERIAŁY JANA GROCHMALICKIEGO
(1883-1936)
P III-87**

Strona | 1

Jan Grochmalicki urodził się 24 marca 1883 r. w Błażowej, w wielodzietnej rodzinie organisty i rolnika Franciszka oraz jego żony Teresy z Bernhardów. Pierwsze cztery klasy szkoły powszechnej ukończył w rodzinnym miasteczku, a następnie od 1895 r. kształcił się w c. k. wyższym gimnazjum w Rzeszowie, gdzie zdał maturę w 1902 r. W latach 1902-1906 studiował biologię na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego, a w latach 1906-1908 medycynę na Wydziale Lekarskim tegoż uniwersytetu. W 1908 r. otrzymał tytuł doktora filozofii na podstawie pracy *Badania nad regeneracją soczewki ocznej u ryb* napisanej pod kierunkiem prof. Józefa Nusbauma-Hilarowicza.

Od października 1906 r. do września 1914 r. był asystentem na Katedrze Zoologii Uniwersytetu Lwowskiego kierowanym przez prof. Nusbauma-Hilarowicza. Od 1910 r. pracował jako zastępca nauczyciela w oddziale równorzędnym (filii) c. k. IV Gimnazjum we Lwowie. Egzamin nauczycielski zdał w październiku 1913 r. przed c. k. Komisją Egzaminacyjną dla nauczycieli szkół średnich we Lwowie i nadal pełnił w tamtejszym gimnazjum obowiązki nauczyciela, już kwalifikowanego, historii naturalnej (nauk przyrodniczych) do 1918 r.

W latach 1908-1914 prowadził intensywne badania naukowe i wspólnie z Benedyktem Dybowskim opublikował 14 prac badawczych z embriologii i z faunistyki (małżoraczki i ślimaki bajkalskie). W czerwcu 1914 r. przeprowadził kolokwium habilitacyjne z zakresu zoologii i embriologii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego na podstawie rozprawy *Przyczynki do historii rozwoju układu krwionośnego u ryb kostnoszkieletowych*, zatwierdzone w kwietniu 1916 r.

Po wybuchu I wojny światowej wstąpił ochotniczo do tzw. Legionu Wschodniego pod dowództwem gen Józefa Hallera, a po jego rozwiązaniu we wrześniu 1914 r. przybył do Krakowa, gdzie w listopadzie został wcielony do armii austro-węgierskiej. Posiadając kwalifikacje do badań mikroskopowych otrzymał przydział do laboratorium epidemiologicznego, w roli bakteriologicznego asystenta. Następnie został kierownikiem ruchomej filii tegoż laboratorium.

W listopadzie 1918 r. we Lwowie zgłosił się do Wojska Polskiego, walczył w obronie miasta oraz pełnił funkcję kierownika Laboratorium bakteriologicznego Nr 1 we Lwowie.

W lutym 1919 r. Komisariat Naczelny Rady Ludowej (NRL) w Poznaniu ofiarował Janowi Grochmalickiemu katedrę nadzwyczajną zoologii na powstającej Wszechnicy Piastowskiej przemianowanej niebawem na Uniwersytet Poznański (UP). W kwietniu 1919 r. Komisariat NRL mianował go profesorem zwyczajnym zoologii na Wydziale Filozoficznym UP (powtórnie został mianowany profesorem zwyczajnym zoologii przez Naczelnika Państwa w październiku 1921 r. a następnie przez Prezydenta RP w listopadzie 1925 r.). Na tym stanowisku pozostał do końca życia.

Po przybyciu do Poznania przystąpił do tworzenia Zakładu Zoologii, jego biblioteki i muzeum, a współpracując z pierwszym rektorem Heliodorem Święcickim, organizował rozbudowę innych katedr i struktur powstającej uczelni. Senat akademicki powierzył Janowi Grochmalickiemu zadanie pozyskania dla uniwersyteckich instytutów i zakładów nowych budynków.

W 1919 r. był współorganizatorem Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich.

W czerwcu 1926 r. został wybrany na rektora. Funkcję tę pełnił w następnym roku akademickim 1927/28. W roku akademickim 1928/29 został prorektorem oraz referentem budżetowo-gospodarczym Senatu.

Działalność naukowo-dydaktyczna zmierzała przede wszystkim w kierunku rozwinięcia tematyki naukowej w prowadzonym przez niego Zakładzie Zoologii i wykształcenia dużego grona zoologów. Główną tematyką badawczą była fizjografia faunistyczna północno-zachodniej Polski, czyli Wielkopolski i Pomorza oraz hydrobiologia. Był specjalistą głównie od bezkręgowców. Odkrył liczne nowe dla polskiej fauny gatunki małżoraczków i innych skorupiaków oraz nicieni (*Cypris Nusbaumi nov. sp. nowy gatunek małżoraczka z rodziny Grzępików (Cypridae)*, 1911), w tym kilka nowych dla faunistyki, (z B. Dybowskim) *Beiträge zur Kenntnis der Baikalmollusken. I. Baicaliidae. 1. Turribaicaliinae subf. Nova Untergattung: Gerstfeldtia, Godlewska, Trachybaicalia*, 1913-14, (z B. Dybowskim) *Nowa rodzina ślimaków bajkalskich (Vladislaviidae)*, 1925). Osobną dziedziną naukowo-społeczną, do której wniósł znaczący wkład, była ochrona przyrody (*Do historii zabiegów o ochronę kozicy i świstaka w Tatrach*, 1929). Wśród 38 opublikowanych prac naukowych na uwagę zasługuje także *Historia faunistyki i systematyki zoologicznej w latach 1875-1925* (1931). Był także autorem kilku artykułów biograficznych o Benedykcie Dybowskim oraz recenzji i sprawozdań. Zasłużył się sprawie ochrony fauny tatrzańskiej i doprowadził do sprowadzenia ze Szwecji pierwszych egzemplarzy żubra do Puszczy Białowieskiej.

Uczestniczył w Zjazdach Lekarzy i przyrodników Polskich: w X we Lwowie w 1907 r. i w XI w Krakowie w 1911 r.

Brał czynny udział w działalności stowarzyszeń naukowych i społecznych, do wybuchu I wojny światowej był czynnym prelegentem, propagatorem wiedzy przyrodniczej w rozmaitych towarzystwach i instytucjach, m.in. w Polskim Towarzystwie Pedagogicznym oraz w ramach powszechnych wykładów uniwersyteckich we Lwowie i na prowincji. Od 1908 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Przyrodniczego im. Kopernika i z ramienia jego Zarządu pod kierownictwem J. Nusbauma-Hilarowicza budował i wyposażał Stację Hydrobiologiczną nad Stawem Drozdowickim pod Gródkiem Jagiellońskim koło Lwowa. Od 1913 r. był także członkiem Zarządu i sekretarzem Muzeum im. Dzieduszyckich i z jego inspiracji zaczęły wychodzić w 1914 r. „Rozprawy i Wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich” oraz materiały z wykopalisk staruńskich.

W 1919 r. był współorganizatorem poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, w którym pełnił obowiązki sekretarza i skarbnika do 1921 r., a od 1922 r. przewodniczącego. W 1919 r. został członkiem Komisji Ochrony Przyrody. Od 1920 r. był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (PTPN), działał w Komisji Matematyczno-Przyrodniczej PTPN, a w latach 1924-1927 jej sekretarzem. Od 1926 r. współpracownikiem Komisji Geograficznej PAU, członkiem-korespondentem PAU od 1929 r., Był także m. in. pierwszym przewodniczącym Oddziału Poznańskiego Komitetu Ochrony Przyrody (1920) i pierwszym prezesem Polskiego Oddziału Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra, towarzystwa przyjaciół Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (1929), Zrzeszenia Profesorów i Docentów UP, członkiem honorowym Bratniej Pomocy Studentów UP (1926) i Koła Przyrodników UP (1930).

W 1921 r. powierzono mu redakcję wydawnictwa „Prace Komisji Matematyczno-Przyrodniczej PTPN”, był także redaktorem naczelnym czasopisma „Kosmos” (1924).

Jan Grochmalicki za działalność niepodległościową oraz za czynny udział w Drużynach Sokolich został w 1933 r. odznaczony medalem Niepodległości oraz Krzyżem Obrony Lwowa.

Żonaty od marca 1919 r. z Eleonorą Zofią z Witkiewiczów. Małżeństwo miało trzy córki: Annę Bożenę, Jadwigę Marię i Janinę Helenę.

Zmarł 15 kwietnia 1936 r. Pochowany został na Cmentarzu św. Wojciecha w Poznaniu.

Materiały Jana Grochmalickiego zostały pozyskane w darze przez PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, od córki Marii Grochmalickiej-Mikołajczyk w latach 1995 i 2014 (ks. nab. „B” 126 oraz „B” 370). Spuścizna została uporządkowana i zinwentaryzowana przez Jarosława Matysiaka i praktykantkę Katarzynę Banaś w roku 2012, nowe materiały z 2014 r. włączył do spuścizny w tymże roku Jarosław Matysiak. Rozmiar zespołu wynosi 0, 20 mb. Spuścizna zawiera materiały z lat 1907-2009. Została podzielona na 5 zasadniczych grup zgodnie z metodami porządkowania przyjętymi w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie.

Grupa I składa się z 2 jednostek archiwalnych i zawiera spisy wykładów, wykłady wygłoszone na Uniwersytecie Lwowskim ok. 1914 r. oraz wypisy z literatury i notatki.

W grupie II składającej się z 6 jednostek znalazły się materiały z lat 1926-1928 dotyczące działalności organizacyjnej na Uniwersytecie Poznańskim, w Wielkopolskim Komitecie Uczczenia Juliusza Słowackiego oraz Wielkopolskim Komitecie Uczczenia Jana Kasprowicza. Materiały zostały uporządkowane rzeczowo i chronologicznie.

Grupa III, licząca 4 jednostki, zawiera materiały biograficzne, nominacje, rodzinne i o twórcy zespołu, z lat 1913-2009.

W grupie IV zgromadzona została korespondencja wychodząca i nieliczna wpływająca z lat 1911-1929, składająca się z 3 jednostek, w tym 2 jednostki oryginalnej korespondencji Jana Grochmalickiego do prof. Benedykta Dybowskiego, które zostały wyłączone ze spuścizny Adama Wrzoska (sygn. P.III-70), przechowywanej w PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, i włączone do spuścizny J. Grochmalickiego podczas prac porządkowych w 2012 r.

Grupa V, składa się z 3 jednostek zawierających nadbitki artykułów autora spuścizny oraz prace autorów obcych, z lat 1907-1991. Nadbitki prac autorstwa twórcy spuścizny ułożono chronologicznie i ujęto w aneksie, natomiast nadbitki osób obcych ułożono alfabetycznie wg nazwisk autorów.

Z zespołu wyłączono opracowanie *Koło Naukowe Przyrodników Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1995-2001* pod red. A. Nowosada. Poznań 2001 i włączono do biblioteki podręcznej PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu.

W PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu spuściznie nadano sygnaturę P.III-87. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 88/0. Inwentarz liczy 18 jednostek archiwalnych. Dołączono do niego 1 aneks.

Źródła i bibliografia

1. Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu: Materiały Jana Grochmalickiego (1883-1936), sygn. P. III-87, j. a. 9, 12.
2. Brzęk Gabriel, *Grochmalicki Jan Gabriel (1882-1936)*, [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Warszawa-Kraków-Wrocław 1960, s. 582-583.
3. Dzięczkowski Andrzej, *Jan Grochmalicki 1X 1926-31 VIII 1928*, [W:] *Poczet Rektorów Almae Matris Posnaniensis*, Poznań 2004, s. 57-64.
4. Tegoż, *Grochmalicki Jan Gabriel (1883-1936)*, [W:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981, s. 230.
5. Śródka Andrzej, *Grochmalicki Jan Gabriel*, [W:] *Uczeni polscy XIX-XX stulecia*, Warszawa 1994, s. 575-576.
6. Wróblewski Aleksander, *Grochmalicki Jan Gabriel (1883-1936)*, [W:] *Słownik biologów polskich*, (red. S. Feliksiak), Warszawa 1987, s. 195.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza	
I. Materiały twórczości naukowej	1-2	
II. Materiały działalności organizacyjno-naukowej, społecznej	3-8	
III. Materiały biograficzne, rodzinne, o twórcy zespołu	9-12	
IV. Korespondencja	13-15	
A. Korespondencja wychodząca	13-14	
B. Korespondencja wpływająca	15	
V. Załączniki	16-18	
Aneks	1	

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. Systematyka kręgowców
Spis wykładów, wykłady wygłoszone na Uniwersytecie Lwowskim
Ok. 1914, rkp., l., k. 15
2. Fauna i flora
Notatki, wypisy z literatury
B. d., rkp., l., k.8

**II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO-NAUKOWEJ,
SPOŁECZNEJ**

3. Uniwersytet Poznański
Protokoły z posiedzeń Senatu, blankiety, korespondencja
1926-1928, rkp., masz., druk l., k. 102
4. Wielkopolski Komitet Uczczenia Juliusza Słowackiego
Projekty odezwy, lista członków Komitetu, afisze, korespondencja
1927, rkp., masz., druk., l., k.19
5. Wielkopolski Komitet Uczczenia Jana Kasprowicza
Projekt Komitetu, lista członków, protokoły posiedzeń, odezwy, druki,
korespondencja
1926, rkp., masz., druk., l. i sz., k.72 , fot. 1
6. Jw.
Programy wieczornicy ku czci Jana Kasprowicza, korespondencja
1927, rkp., masz., masz. pow., druk., l., i sz., k.200
7. Jw.
Programy wieczornicy ku czci Jana Kasprowicza, korespondencja
1927, rkp., masz., masz. pow., druk., l., k. 73
8. Jw.
Sprawozdania, korespondencja, druk: *Wielkopolska Janowi Kasprowicowi. Sprawozdanie z działalności Wielkopolskiego Komitetu Uczczenia Jana Kasprowicza*
1928, rkp., masz., druk., l., i sz., k.41+s. 14

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE, RODZINNE, O TWÓRCY ZESPOŁU

9. Dokumenty osobiste, dotyczące pracy
Świadectwo, dyplom, poświadczenia, zaświadczenia, mianowania, zgłoszenia, wyciągi, przebieg służby wojskowej, fotografie
1913-1936, rkp., masz., kkp., druk., j. niem., pol., l., k.24, fot. 3, fkp.10
10. Śmierć i pogrzeb
Klepsydra, zdjęcia z uroczystości pogrzebowej
1936, kkp., druk., l. k. 2, fot. 6
11. Janina Grochmalicka-Mikołajczyk - córka
Opracowanie *Listy profesora Benedykta Dybowskiego do jego wychowanka a mojego ojca profesora Jana Grochmalickiego*, korespondencja wpływająca
2000, 2009, rkp., masz., kkp., druk., l., k. 29
12. Materiały o twórcy zespołu
Artykuły wspomnieniowe
1936-2006, kkp., druk., l. i sz., k. 31

IV. KORESPONDENCJA**A. Wychodząca**

13. Listy Jana Grochmalickiego do Benedykta Dybowskiego
1911-1923, rkp., l., k.154
14. Jw.
1924-1929, rkp., masz., l., k.111

B. Wpływająca

15. Dybowski Benedykt
Karpowicz K.
Skałkowski Adam
1919-1929, rkp., masz., l., k.7

V. ZAŁĄCZNIKI

16. Jan Grochmalicki
Nadbitki prac i artykułów
1907-1920, druk., j. niem., pol., l. i sz. k. 160, zob. aneks 1
17. Jw.
Nadbitki prac i artykułów
1921-1933, druk., j. franc., niem., pol., l. i sz. k. 248,
zob. aneks 1
18. Krystyna Kowalska, Anna Mikłaszewska-Mroczkowska, *Benedykt Dybowski. Materiały biograficzno-bibliograficzne Cz. 1*
Jan Julian Nowak, *Problemy administracyjne ochrony przyrody*
Bolesław S. Szostakowicz, *Przegląd spuścizny Benedykta Dybowskiego dotyczącej Syberii*
Sprawozdanie ze stanu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w roku 1914.
Wykaz najważniejszych dat z życia Benedykta Dybowskiego
Prace i artykuły osób obcych
1915-1991, rkp., kkp., druk., l. i sz., k. 85

ANEKS 1

J. 16. Jan Grochmalicki

- 1) *Über die Linsenregeneration bei den Knochenfischen*
- 2) *Über Mißbildungen von Salamanderlarven im Mutterleib*
- 3) *Beiträge zur Entwicklungsgeschichte des Gefäßsystems bei den Knochenfischen*
- 4) *Cypris Nusbaumi nov. sp. nowy gatunek małżoraczka z rodziny Grzępiaków (Cypridae).*
- 5) *Cypris nusbaumi nov. Spec., eine neue Ostracodenart aus einer Schwefelquelle*
- 6) *Zur Entwicklung des Gefäßsystems bei den Knochenfischen*
- 7) *Materiały do fauny skorupiaków krajowych. I. Ostracoda-Małżoraczki [Contribution à l'étude de la faune des Ostracodes de la Pologne]*
- 8) (z B. Dybowskim) *Beiträge zur Kenntnis der Baikalmollusken. I. Baicaliidae. 1. Turribaicaliinae subf. nova*
- 9) *Beiträge zur Kenntnis der Süßwasserfauna Ost-Afrikas. Copepoda und Ostracoda*
- 10) *O pojawieniu się samców w rodzinie Przekopnic*

Strona | 6

J. 17. Jan Grochmalicki

- 1) *Przyczynki do znajomości fauny słodkowodnej wschodniej Afryki (phyllopoda-liścionogie)*
- 2) (z B. Dybowskim) *Przyczynki do znajomości mięczaków Jeziora Bajkalskiego (Contributions à la connaissance des mollusques du lac Baical) Rodzina: Baicaliidae*
- 3) *Praca naukowa na prowincji w zakresie zoologii*
- 4) (z B. Dybowskim) *Przyczynki do znajomości mięczaków Jeziora Bajkalskiego (Contributions à la connaissance des mollusques du lac Baical) Vladislaviidae nov. Fam*
- 5) *Bielactwo u perkoza dwuczubnego.*
- 6) (z B. Dybowskim) *Nowa rodzina ślimaków bajkalskich (Vladislaviidae)*
- 7) *Professor Dr. Benedykt von Dybowski. Eine biographische Skizze*
- 8) *Do historii zabiegów o ochronę kozicy i świstaka w Tatrach.*
- 9) *Benedykt de Nałęcz Dybowski 30 IV 1833-31 I 1930*
- 10) *Benedykt de Nałęcz Dybowski*
- 11) *Małżoraczki pokładów drugiego okresu międzylodowcowego w Szelągu pod Poznaniem*
- 12) *Historia faunistyki i systematyki zoologicznej w latach 1875- 1925.*
- 13) *Benedictus de Nałęcz Dybowski.*
- 14) *Ochrona zwierząt niższych*
- 15) *Wyniki dziesięcioletniej hodowli żubra (Bison Bonasus L.) w Polsce*